

Черкасов Володимир Федорович,

Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006,
cherkasov_2807@ukr.net
ORCID iD 0000-0002-8283-1385

РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті здійснено спробу виявити та узагальнити основні тенденції розвитку загальної музичної освіти у Великій Британії наприкінці ХХ — початку ХХІ століття. Автором схарактеризовано основні підходи до проведення уроків музики в початковій та середній школі, виявлено особливості реформування загальної музичної освіти відповідно до Національного плану музичної освіти до 2020 року.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, реформування загальної музичної освіти, уроки музики, навчальні плани, програми з музики.

Черкасов В.Ф.

Реформирование общего музыкального образования в Великобритании

В статье осуществлена попытка выявить и обобщить основные тенденции развития общего музыкального образования в Великобритании конца ХХ — начала ХХІ столетия. Автором охарактеризованы основные подходы к проведению уроков музыки в начальной и средней школе, выявлено особенности реформирования общего музыкального образования в соответствии с Национальным планом музыкального образования до 2020 года.

Ключевые слова: художественно-эстетическое воспитание, реформирование общего музыкального образования, уроки музыки, учебные планы, программы по музыке.

V. Cherkasov

Reforming general musical education in the United Kingdom

The article attempts to identify and summarize the main trends in the development of general music education in Great Britain at the end of the 20th — the beginning of the 21st century. The author describes the main approaches to conducting music lessons in primary and secondary schools, and also reveals the peculiarities of reforming general music education in accordance with the National Plan for Music Education by 2020.

The country is a world leader in music education. The study of subjects of the artistic and aesthetic cycle, among which Music and Art occupy a leading place, is aimed at the comprehensive harmonious development of the child. The issue of inclusion in the curricula of subjects "Music" or "Art" is solved by pedagogical teams and administration of the educational institution.

It is found that in 2012, a National Plan for Music Education by 2020 was approved in the United Kingdom, which provides for a flexible template for obtaining quality music education throughout the school. The plan provides equal opportunities for music education for all students, regardless of race, gender, city of residence, level of their musical development, or parental income. The leaders of each school must decide how and by what curriculum to complete the statutory music training programs that determine what to learn. The Ministry of Education and Qualifications guarantees the provision of comprehensive methodological assistance to school music teachers in the organization of instrumental and vocal education.

Considering that the British are highly respected music and determine it an important factor in the aesthetic education and formation of universal and religious values, the Ministry of Culture and the Ministry of Education of the United Kingdom is developing joint projects aimed at promoting the cultural and artistic life of their citizens national and European cultural values. In the country, young people have the opportunity to get a general music education in both general education institutions

and centers of artistic and aesthetic education at different levels. Also, young people, together with their parents, attend concert events that involve both professional performers and amateur performers in any genre of musical art.

Key words: *artistic and aesthetic education, reforming of general music education, music lessons, curricula, music programs.*

© Черкасов В.Ф., 2019

Постановка проблеми. Інтеграція мистецької освіти України до світового Європейського простору уможливорює створення необхідних умов для узагальнення досвіду організації художньо-естетичного виховання дітей і молоді в країнах Західної Європи. Система загальної музичної освіти Великої Британії має сталі традиції, перевірені форми і методи роботи з опанування світовими культурними цінностями та творчого розвитку індивідуальних здібностей у галузі музичного мистецтва. За такої ситуації обґрунтування процесу модернізації загальної музичної освіти у Великій Британії є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями (Т.Є. Кристопчук, Л.М. Масол, О.М. Олексюк, О.Я. Ростовський, А.А. Сбруєва, С.О. Сисоєва, Л.Л. Халецька, І.О. Ярмак) різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання становлення і розвитку загальної музичної освіти у країнах Західної Європи. Тематика нашого наукового пошуку значно доповнює дослідження зазначених авторів, уможливорює усвідомлення особливостей модернізації загальної музичної освіти дітей і молоді у Великій Британії.

Мета статті — обґрунтувати процес модернізації британської системи загальної музичної освіти дітей і молоді.

Виклад основного матеріалу. Велика Британія — це країна, у якій шанують і поважають традиції. Тут жили і творили філософи і мислителі Вольтер, Даніель Дефо, Джонатан Свіфт, Йоганн Вольфганг Гете, Генрі Філдінг, Фрідріх Шиллер, всесвітньовідомі композитори Генрі Перселл, Едуард Елгар, Густав Холст, Бенджамін Бріттен. Історія освіти і розвиток культури у Великій Британії має глибокі корені. Перші університети з'явилися тут ще у XII ст., тому у фундаментальності британської освіти ніхто не сумнівається. Дипломи Кембриджу й Оксфорду асоціюються у людей в усьому світі з освітою найвищого ґатунку, а випускники музичних академій і консерваторій є фахівцями

найвищого рівня готовності й професійно-виконавської майстерності.

Країна є світовим лідером у музичній освіті. Вивчення дітьми молодшого шкільного віку предметів художньо-естетичного циклу, з-поміж яких чільне місце займають «Музика» та «Мистецтво», спрямоване на всебічний гармонійний розвиток дитини. Питання внесення до навчальних планів предметів «Музика» або «Мистецтво» вирішується педагогічними колективами та адміністрацією навчального закладу.

За такого підходу предмет «Музика» як самостійна дисципліна входить до навчального плану не в кожній школі. У більшості навчальних закладів вивчення музики відбувається в контексті інтегрованого курсу «Мистецтво», де учні ознайомлюються з основами образотворчого мистецтва, дизайну та драми, а сам процес навчання відбувається в руслі формування загальнолюдських та християнських цінностей. На вивчення цих дисциплін відводиться по 2 години на тиждень.

У середніх школах Великої Британії директори практикують запровадження інтегрованих курсів з естетичним компонентом, тобто виховання мистецтвом у процесі вивчення історії, дисциплін математичного та природознавчого циклів, мови й літератури, під час проведення уроків з фізичного виховання. На уроках музики вчителі приділяють значну увагу розвитку музичного мислення дітей. Цей процес є результатом активної взаємодії учнів усього класу. Основна увага зосереджується на слуханні музичних творів різних жанрів, форм і стилів, написаних композиторами у певні періоди історичного розвитку англійської та світової музичної культури. На розвиток музичного мислення, як зазначають англійські вчителі й дослідники, впливає спадковість, а також рівень розумових здібностей кожної дитини [4].

2012 року у Великій Британії було затверджено Національний план музичної освіти до 2020 року, відповідно до якого передбачено гнучкий шаблон здобуття якісної музичної освіти протягом усього періоду навчання

у школі. Планом передбачено надання однакових можливостей щодо навчання музики для всіх учнів, незалежно від раси, статі, міста проживання, рівня їхнього музичного розвитку, доходів батьків. Керівники кожної школи мають вирішувати, як і чим наповнити навчальні програми для виконання статутних програм навчання музики, що визначають, чого навчати. Міністерство освіти і кваліфікацій гарантує надання всебічної методичної допомоги шкільним вчителям музики в організації інструментального та вокального виховання.

Національним планом музичної освіти до 2020 року передбачено реформування системи освіти відповідно до вимог глобалізації освітнього простору, розвитку соціального партнерства між державним та приватним сектором. Крім того, розробляються та затверджуються стандарти забезпечення освітніх послуг, активно запроваджуються інноваційні технології навчання, зростає міжнародний обмін та стажування фахівців різних галузей за кордоном, відбувається об'єднання усіх соціальних інститутів для досягнення високих освітніх стандартів.

У пункті 14 Національного плану музичної освіти в Англії (National curriculum in England: music programmes of study) наголошено, що «музика повинна викликати позитивні емоції і приносити радість в шкільне освітнє середовище» [1, 41]. За такого підходу в кожній школі має бути хор і оркестр, вокальні та інструментальні ансамблі, а вчителі музики повинні співпрацювати з районними центрами, фахівці яких готові надати методичну допомогу у використанні тих чи тих педагогічних технологій.

Окремим пунктом наголошено на значущості хорового співу в житті дітей і молоді. «Спів може поліпшити навчання, довіру, здоров'я та соціальний розвиток учнів» [1, 32], — зазначається в Національному плані музичної освіти. Кожен учень має бути залучений до хорового співу, а методичні центри спроможні розробити відповідні рекомендації щодо методики роботи з хоровими колективами, формування вокально-хорових навичок дітей різного шкільного віку.

Навчальним планом музичної освіти в початкових і середніх школах передбачено залучення учнів до участі в мюзиклах, уміння грати на музичних інструментах, співати, слухати і оцінювати, писати музику та виконувати авторські твори [1]. Учні мають можливість вільно висловлювати свої думки і почуття стосовно прослуханих музичних творів або творів,

які вони самі написали, повинні вміти аналізувати власне виконання музичного твору на будь-якому інструменті. До того ж відповідно до характеру музичного твору або музичної композиції діти мають вільно рухатися під музику й у пластичному інтонуванні передавати характер музичного твору.

11 вересня 2013 р. Департаментом освіти Великої Британії було опубліковано рекомендації щодо запровадження «Національної навчальної програми Англії: музичні програми навчання» (2011) (далі — Програма з музики). У рекомендаціях наголошується на тому, що музика — це універсальна мова, яка втілює одну з найвищих форм творчості. Якісна музична освіта має виховувати любов до музики, залучати і надихати учнів на позитивні вчинки, розвивати їхній талант як музикантів, впевненість у собі, креативність і почуття гідності [1].

Програма з музики спрямована на те, щоб учні навчилися виконувати, слухати, спостерігати та оцінювати музику різних історичних епох, жанрів і стилів, ознайомилися з творами відомих композиторів і музикантів; навчилися співати, створювати музику самостійно і разом з класом, опанували навички гри на музичному інструменті, доцільно застосовувати музичні технології та підвищували рівень музичного розвитку; слухали і спостерігали процес розвитку музики відповідно до основних засобів музичної виразності (висоти звука, тривалості, динаміки, темпу, тембру, теситури тощо).

За тематичним змістом Програма з музики поділяється на три основні етапи. На першому учні мають навчитися володіти своїм голосом, опанувати вокально-хорові навички, навчитися грати на музичних інструментах, слухати й аналізувати музику.

На другому етапі діти мають удосконалювати вокально-хорові навички і навички гри на музичних інструментах, уміти визначати музичну драматургію твору й аналізувати його відповідно до засобів музичної виразності. Крім того, школярам належить брати участь у колективних формах музикування, грати в ансамблях, імпровізувати, інтерпретувати музичні твори, вивчати історію музики.

На третьому етапі учні мають вдосконалювати вокально-хорові навички, навички слухання музики, імпровізаційні навички. Їм потрібно співати в хорі, виразно виконувати вокальні та інструментальні твори, вміти аналізувати їх з погляду музичної виразності. До того ж учні повинні вдосконалювати навички імпровізації та мати уявлення про розвиток музичної куль-

тури інших народів і їхніх найкращих представників.

На уроках музики вчителі приділяють значну увагу розвитку музичного мислення дітей. Цей процес є результатом активної взаємодії учнів усього класу. Основна увага зосереджується на слуханні музичних творів різних жанрів, форм і стилів, написаних композиторами у певні періоди історичного розвитку англійської та світової музичної культури. Крім того, вони ознайомлюються з етнічними традиціями та фольклорною музикою, а також сучасною електронною музикою. Досвід, набутий на генетичному рівні, уважають англійські вчителі й дослідники, позитивно впливає і на рівень розвитку розумових здібностей кожної дитини.

Зважаючи на те, що англійці ставляться до музики з великим шануванням і визначають її важливим чинником художньо-естетичного виховання та формування загальнолюдських і релігійних цінностей, Міністерство культури і Міністерство освіти Великої Британії розробляє спільні проекти, спрямовані на популяризацію культурно-мистецького життя громадян і залучення їх до національних та європейських культурних цінностей. У країні молодь має можливість здобути загальну музичну освіту в закладах загальної середньої освіти та центрах художньо-естетичного виховання різних рівнів. Також молодь спільно з батьками відвідує концертні заходи, у яких беруть участь професійні виконавці та виконавці-аматори в будь-яких жанрах музичного мистецтва.

Уряд Великої Британії надає фінансову і моральну підтримку освітнім програмам, які спрямовані на особистісно орієнтоване художньо-естетичне виховання молоді. Ці програми, крім стандартних середніх шкіл, охоплюють і школи-пансіони, які забезпечують не тільки навчання, а й проживання учнів. Ці заклади мають сталі традиції у вихованні майбутніх громадян, патріотів своєї держави. Чільне місце серед них займають коледжі або школи-пансіони, де навчаються діти від 7 до 18 років. З-поміж них знамі у Великій Британії такі заклади, як Bede's Summer School, Bromsgrove School, Cardiff Sixth College, d'Overbroeck's College, Giggleswick Summer School, Earlscliffe College, Taunton Summer School, Wycliffe Preparatory School.

Так, школа-пансіон Wycliffe Preparatory School заснована у 1882 р. на честь англійського теолога, філософа і реформатора церкви Джона Уикліфа (1320–1384). Вона розміщена

у мальовничому Стоун Хаусі, що поряд з графствами Глостершир, Бристоль і Бірмінгем. До складу цього навчального закладу входять Wycliffe Preparatory School (початкова школа), Senior School (основна школа) та Sixth Form. Як і в інших коледжах і пансіонах, у школі Wycliffe Preparatory School створені прекрасні умови для залучення дітей і молоді до різних форм музикування та розвитку творчих здібностей у відповідних видах мистецтв. Програми з художньо-естетичного виховання розробляють та укладають викладачі відділу драматичного мистецтва. Тут працює педагогічний колектив однодумців, які поєднують традиційні та інноваційні підходи у художньо-естетичному вихованні молоді, що зосереджені на розвитку цілісної особистості.

Вихованці школи-пансіону Wycliffe Preparatory School беруть участь у різного рівня фестивалях і конкурсах. Вони є переможцями міжнародних фестивалів сучасної пісні, що проходять у Великій Британії та за її межами. Спостерігається певний інтерес учнів до християнської музики, участь у різних за складом духових оркестрових колективах. Не забувають вони і про фольклорні традиції, виконують народні пісні в сучасних обробках та у жанрово відповідній манері інтерпретації. Участь у колективній художній творчості позитивно впливає на музичний розвиток кожної дитини, в також виховання загальнолюдських та національних цінностей, які у кінцевому підсумку є показником соціальної зрілості особистості.

Педагогічний колектив школи-пансіону Wycliffe Preparatory School, застосовуючи комплексний підхід щодо розвитку індивідуальних творчих здібностей кожної дитини, намагається залучити молодь до театрального мистецтва, яке інтегрує у собі можливості різних видів мистецтв, насамперед літератури, музики та образотворчого мистецтва. Знайомство зі світовими культурними цінностями уможливорює формування індивідуального стилю інтелектуально-творчого мислення, відповідної реакції на культурно-мистецькі заходи і проекти, а головне — сприяє формуванню самодостатньої особистості, спроможної думати та самостійно приймати рішення.

Уряд Великої Британії постійно піклується про духовний імідж нації, створення інтелектуального потенціалу держави. Для цього в країні було створено Раду мистецтв, яка виступила координатором культурно-мистецьких заходів за участю широких верств населення, у тому числі й шкільної молоді.

Кінець ХХ — початок ХХІ ст. характеризується тим, що у країні, як і в інших державах Європи, все більших обертів набирає рух так званих партнерських проєктів творчих організацій, установ і навчальних закладів, що активно співпрацюють у культурно-мистецькій сфері. Так, Департамент з питань освіти та професійної підготовки (DfEE) та Департамент культури, ЗМІ і спорту (DCMS) опублікували художньо-мистецький проєкт під назвою «Погляд на музейну освіту» (“A Vision for Museum Education”) [5, 13].

У цьому проєкті обґрунтовано використання творчого потенціалу нації, презентовано роль художників і мистецьких організацій в естетичному вихованні молоді, залученні учнів початкових та середніх шкіл до культурної спадщини європейських і національних цінностей. Діячі культури і мистецтва, художники, актори, музиканти, композитори, поети і письменники активно працюють з молоддю, ознайомлюють з досягненням світової та європейської культури.

Початок ХХІ ст. увійшов в історію загальної музичної освіти і художньо-естетичного виховання учнів початкових і основних шкіл Великої Британії як період інноваційних змін і запровадження нових проєктів у галузі загального музичного виховання. Одним із них став проєкт професора Інституту освіти Лондонського університету Люсі Грін “Music, Informal Learning and the School: a New Classroom Pedagogy”, яким передбачено інформальне навчання музики. До проєкту було залучено більше 20 шкіл, 32 учителя та 1500 учнів навчальних закладів різних регіонів.

Основна мета цього проєкту полягає у тому, щоб навчити дітей підліткового віку навичок гри на музичних інструментах, які вони вибирали самостійно, та сформувати вокально-хорові навички, необхідні для сольного та ансамблевого музикування. Щодо інструментального, то тут слід зазначити, що це могли бути інструменти, які зберігаються у фонді школи або в родині дітей. Після закінчення уроків учні разом з учителем опановують гру на тому чи тому музичному інструменті, здобувають уміння і навички, необхідні для розвитку індивідуальних художніх і технічних здібностей, потрібних для подальшої музичної діяльності.

Крім традиційних методів і підходів щодо вокально-хорового виховання, значна увага приділяється самостійній роботі над піснею. Учні самі добирають репертуар, розучують слова і мелодію, а вчитель виконує роль консультанта. Крім того, вони вивчають основи

музичної грамоти, оволодівають технологією читання нот з листа. Викладачі застосовують традиційні та інноваційні методи навчання і заохочення учнів до музикування. До того ж вони обговорюють результати навчання, обмінюються думками, проєктують подальшу роботу.

Окрім загальної музичної освіти, молодь Великої Британії поглиблює свої знання з музики та опановує навички гри на музичному інструменті за межами школи. Здебільшого це так звані Council Music, районні музичні центри, де діти навчаються гри на ансамблевих інструментах (скрипка, флейта) в інструментальних колективах по 6–10 осіб. Поширена в культурно-освітньому середовищі країни практика індивідуального навчання дітей гри на музичному інструменті за додаткову оплату. Результативність таких занять залежить від викладача, його професійної і методичної підготовки.

Слід зазначити, що, окрім районних музичних центрів, у Великій Британії працюють так звані Music Education Hubs. Це музично-освітні центри і музичні школи, які інвестуються державою і пропонують групові та індивідуальні заняття для людей різних вікових категорій. У них діти можуть поглибити свої знання з музики, удосконалити навички гри на будь-якому музичному інструменті, узяти участь у роботі хорового чи оркестрового колективу.

Англійські Music Education Hubs виконують культурно-просвітницьку функцію в суспільстві. Вони дешеві, тут не проводяться спеціальні вступні іспити, а приймають усіх охочих поглибити свої знання з музики чи навчитися грати на музичних інструментах. Учні Music Education Hubs є активними учасниками фестивалів, конкурсів та олімпіад, що проводяться Департаментом освіти і Департаментом культури та муніципальними громадськими організаціями і представниками різних благодійних фондів на базі навчальних закладів країни.

У контексті предметного поля нашого дослідження слід зазначити, що навчання в Music Education Hubs розраховане на залучення дітей і молоді до вивчення музичної культури й оволодіння основами музичної грамотності. Для того щоб продовжити навчання у більш пристойних мистецьких закладах, академічного рівня підготовки у Music Education Hubs буде недостатньо. Ґрунтовні знання, уміння і навички щодо опанування вокалу та навичок гри на музичному інструменті можна отримати, відвідуючи приватні уроки. У Великій Британії це поширена практика на державному рівні. За певну платню

музиканти-репетитори пропонують належну фахову підготовку, необхідні знання, вміння та навички гри на тому чи тому музичному інструменті, володіння яким дасть змогу продовжити курс навчання у будь-якому закладі мистецького спрямування.

На особливу увагу заслуговує наявність у Лондоні російських музичних шкіл з російською та англійською мовами навчання. Насамперед це заснована 2001 р. музична школа — академія Musica Nova. Музично-освітні програми академії розраховані на навчання гри на музичних інструментах дітей та дорослих. Набуття навичок гри на музичному інструменті здійснюється у формі індивідуальних занять у спеціальних звукоізольованих класах-студіях.

З метою інтернаціоналізації музичного мистецтва і налагодження співробітництва між педагогами-музикантами ХХІ ст. з ініціативи викладачів академії 2012 р. було засновано і щорічно проводиться Міжнародний фестиваль-конкурс сучасного мистецтва «Зірки Альбіону». Кращі учні та випускники школи беруть активну участь у цьому заході, який проходить у Лондоні і набув широкої популярності серед містян. Крім зазначеного, організатори заходу намагаються об'єднати талановиту молодь європейського континенту, надати можливість дітям розкрити талант виконавця і учасника музичного колективу, прогнозувати свій подальший музичний розвиток.

Фестиваль-конкурс проходить за такими номінаціями: музичний театр; вокал (академічний, народний, естрадний), у якому виступають хорові колективи та солісти-вокалісти; інструментальне виконавство (класика, фольклор, джаз) за участю ансамблів, оркестрів інструменталістів-виконавців; театр в образотворчому мистецтві; театр фотографії.

Промовистим свідченням запровадження кращих традицій класичної музичної освіти вважається заснований 2012 р. у Лондоні філіал фортепіанної музичної академії "Coup tempo". Викладачі академії вдало поєднують радянську академічну систему музичного виховання і англійську систему ABRSM. Навчальним планом закладу передбачено не тільки навчання гри на музичному інструменті й вивчення теорії та історії музики, а й участь дітей у постановках дитячих мюзиклів англійською мовою.

У Великій Британії існують різні організації, які називають себе школами і надають освітні послуги із залученням приватних викладачів.

З-поміж них Junior departments або суботні школи. Тут в ігровій формі навчають дітей молодшого шкільного віку основ теорії музики. Заняття проводяться за допомогою методу Kodály. Під час навчання увага зосереджується на розвитку загальних музичних здібностей кожної дитини. Академічний підхід залишається, але перевага надається вільному вихованню і свободі творчості.

У позаурочний час молодь бере участь у гуртках, де поглиблює знання з теорії музики та вдосконалює навички гри на музичних інструментах. З-поміж таких гуртків: акторська майстерність, спів, гра на музичних інструментах, танці, балет, кіномистецтво, журналістика, модель ООН тощо. Заняття проводять досвідчені педагоги-музиканти, запроваджуючи різні форми роботи — колективні, групові, індивідуальні. Акцент робиться на особистісно орієнтованому навчанні, максимальному розвитку індивідуальних творчих здібностей кожної дитини. Сольні програми вокалістів та інструменталістів прикрашають концертні та святкові заходи, учні презентують сценічно-виконавську майстерність на фестивалях, конкурсах й олімпіадах різних рівнів, що відбуваються на території Великої Британії та інших європейських країн.

Таким чином, британська система музичної освіти відрізняється від української тим, що у країні немає державних музичних шкіл семирічок. Перевага надається приватним педагогам-репетиторам, які навчають дітей гри на тому чи тому музичному інструменті. В Інтернеті існує мережеве джерело пошуку педагогів.

Висновки. З огляду на сказане та зважаючи на недостатню розробленість зазначеної проблематики у вітчизняній музичній педагогіці, слід наголосити на тому, що під час дослідження процесу модернізації загальної музичної освіти у Великій Британії виділено основні тенденції розвитку системи масового музичного виховання дітей і молоді, які навчаються в закладах загальної середньої освіти. Визначено основні музично-педагогічні технології, спрямовані на формування гармонійно розвиненої особистості засобами музичного мистецтва. Перспективи подальших наукових розвідок можуть бути спрямовані на вивчення досвіду роботи британських учителів над реалізацією шкільних програм з «Музики» й організацією позакласної роботи з музично-естетичного виховання молоді.

ДЖЕРЕЛА

1. Національна навчальна програма в Англії: музичні програми навчання [Електронний ресурс] // Освітній портал. — Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study>
2. Халецька Л.Л. Музична освіта в середніх школах зарубіжних країн: поєднання формального та інформального навчання / Л.Л. Халецька // Педагогічні технології. — 2012. — № 4 (107). — С. 19–23.
3. Харріс Пол. Взаимосвязь преподавания и обучения с целью развития музыкального мышления / Пол Харріс // Музыкально-педагогическое образование на пороге XX и XXI веков. — Москва : Из-во «Репроцентр», 2004. — С. 23–25.
4. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти : навч. посіб / В.Ф. Черкасов. — К. : ВЦ «Академія», 2016. — 240 с. — (Серія «Альма-матер»)
5. Sharp C. The Arts, Creativity and Cultural Education: an International Perspective / Caroline Sharp, Joanna Le Métails // *INCA Thematic Study*. — London : INCA, QCA, NFER, 2000. — 68 p.

REFERENCES

1. Natsionalna navchalna prohrama v Anhlii: muzychni prohramy navchannia [National Curriculum in England: Music Training Programs]. *Osvitnii portal*.
<https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-music-programs-of-study>
2. Khaletska, L. L. (2012). Muzychna osvita v serednikh shkolakh zarubizhnykh krain: poiednannia formalnoho ta informalnoho navchannia [Music Education in Secondary Schools in foreign countries: a combination of formal and informal learning]. *Pedagogical Technologies*, 4 (107), 19–23 (in Ukrainian).
3. Harris, Paul (2004). Vzaiemozviazok vykladannia i navchannia z metoiu rozvytku muzychnoho myslennia [Relationship Between Teaching and Learning for the Development of Musical Thinking]. Moscow, 23–25 (in Ukrainian).
4. Cherkasov, V. F. (2016). Teoriia i metodyka muzychnoi osvity [Theory and Methodology of Music Education]. Kyiv, 240 (in Ukrainian).
5. Sharp, C. (2000). The Arts, Creativity and Cultural Education: an International Perspective / Caroline Sharp, Joanna Le Métails. *INCA Thematic Study*, London: INCA, QCA, NFER, 68 (in English).

Стаття надійшла до редакції 19.10.2019 р.

Прийнято до друку 22.11.2019 р.